

Teorija in praksa II, šte. 11, Ljubljana 1965, str. 1748—1759.

Zdravko Mlinar: Sociološki kriteriji v graditvi mestnih naselij. Problemi IV, Ljubljana september 1966, šte. 42—43, str. 748—759.

Igor Vrišer: Nekaj misli o geografskem proučevanju mest. Geografski obzornik IX, šte. 3—4, Ljubljana 1962, str. 25—30.

MILAN NATEK

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Septembra 1966. leta je izšla v Mariboru prva številka obnovljene revije Časopis za zgodovino in narodopisje — Nova vrsta — 1. letnik 1965. Pobude za obnovitev revije so dokaj stare, k njihovi uresničitvi pa je pripomogel razvoj kulturno-znanstvenih ustanov in v letih 1959 do 1961 ustanovljenih šest visokošolskih zavodov v Mariboru. Pobudo so uresničili Združenje visokošolskih zavodov in Zgodovinsko društvo kot izdajatelja ter Založba Obzorja kot založnica.

Casopis za zgodovino in narodopisje je začel izhajati že leta 1904 v Mariboru in je ob času okupacije štel svoj 35. letnik. Poleg drugih je bilo v njem objavljenih več geografskih prispevkov, največ izpod peresa Franja Baša. Letnik 1965 obsega 226 strani, dodano pa mu je na 70 straneh bibliografsko kazalo za letnike od 1926 do 1940, ki ga je sestavil Stanislav Kos. S ponovno oživitvijo revije obstaja možnost intenzivnejšega prikazovanja raziskovalnih dosežkov na področju severo-vzhodne Slovenije, ki ga zajemajo prispevki. Še več, znanstveni delavci tega področja so dobili pobudo za nadaljnje raziskovalno delo, s čimer bo seznanjena tudi širša slovenska javnost. Priznati moramo, da je tudi nam geografom in sorodnim strokam primanjkovalo pisanih virov vedno, kadar smo se v svojih raziskavah dotaknili severo-vzhodne Slovenije. Objave raziskav s tega področja v drugih znanstvenih revijah niso bile pogoste, nekoliko so reševali to pomanjkanje samo občasni zborniki. V prvi številki revije najdemo med drugim prispevke s področja arheologije, etnologije, zdravstva, starejše zgodovine in zgodovine NOB, geografije itd. Uredništvo si je zastavilo nalogo objaviti v nekaj prvih številkah tudi tehtne razprave, pripravljene že za 36. predvojni letnik, ki pa zaradi okupacije ni izšel. V prvem letniku sta objavljena dve takšni študiji.

Za geografje je ponovna oživitev Časopisa za zgodovino in narodopisje še posebej važnosti, saj so že v njeno prvo obnovljeno številko vključene kar tri geografske študije, ki obravnavajo geografsko problematiko severo-vzhodne Slovenske regije. Intenzivne družbeno geografske raziskave v zadnjih letih so posledica dejavnosti geografov na Pedagoški akademiji v Mariboru in nekaterih drugih iz Ljubljane. Delni rezultati teh raziskav pa so prav v tej reviji prvič prikazani. Njihovi avtorji so Borut Belc, Vladimir Bračič in Jakob Medved.

„Spremembe zemljiško posestne strukture v Ljutomerško-ormoških gorah med leti 1824 in 1961“ je naslov razprave Boruta Belca. Avtor prikaže močno odvisnost velikosti in porekla posesti od zemljiških kategorij. Najboljši vinogradi so bili tukaj v lasti meščanov in drugih posestnikov izven tega področja, zaradi česar je bil seveda delež tuje posesti po katastrskih občinah z veliko vinogradi izredno visok, v Nunski grabi 92,2% vse zemlje, v Gresovčaku 95,1% vse zemlje itd., medtem ko je bilo posesti v

tujih rokah veliko manj tam, kjer so bile površine vinogradov majhne. V teh zadnjih je bilo zato več srednje velikih kmetov in seveda veliko manj ali skoraj nič viničarjev. Po vojni se je zunanji videz pokrajine spremenil glede na dotedanjo posestno strukturo. Večina nekmečkih vinogradov je prešla v družbeno last, državna posestva pa so tu naredila velike parcele, brez značilnih viničarij in kleti na slemenih. Močna deagrarizacija v zadnjih letih je to samo še pospešila.

Podobni problemi so v vinorodnih Halozah, ki jih je Vladimir Bračič prikazal podrobneje na primeru dveh katastrskih občin, Paradiža in Dolan. Tudi tukaj je nekmečka zemlja, predvsem vinogradi, prešla v družbeni sektor. Na mestu nekdanjih majhnih in večjih vinogradov se na vedno večjih površinah širijo čez slemena moderne terase, na katerih opravljajo vse delo traktorji. Prebivalstvo se odseljuje v mesta ali v dolino, majhne koče pa se umikajo pred terasnimi vinogradi. Prebivalstvo se koncentrira v dolinskih naseljih, od koder se vozi na delo drugam ali pa dela v družbenih vinogradih.

Jakob Medved je podal po petih razdobjih pregled propadanja gorskih kmetij v Mežiški dolini. Število kmetij se je zmanjšalo od leta 1850 od 761 na 653 do leta 1962, še bolj pa se je zmanjšala njihova posest. Veliko kmetijskih površin v višjih legah vedno bolj prerašča grmovje, ob prometno dobro povezanih dolinah pa nastajajo številne nove hiše tistih, ki so se odselili z višin. Zaradi razlastitve veleposestnikov in drugih neagrarnih lastnikov je prešlo po vojni v tem področju 47,9% celotne površine v splošno ljudsko premoženje.

Razen omenjenih treh študij nas še posebej zanimata študiji Jožeta Koropca o Spodnjepolskavskem urbarju iz leta 1663 in Franja Baša o karakterologiji prebivalstva v Stajerskem Podravju. S konceptom, ki nam ga kaže prvi letnik obnovljene revije in ki je nakazan tudi v uvodnih prispevkih, je možno kompleksno prikazati znanstveno raziskovalne dosežke v vzhodni Sloveniji.

MIRKO PAK

IVAN CRKVENCIC,

AFRIKA, REGIONALNA GEOGRAFIJA,
Zagreb 1966

Crkvencičeva knjiga se pri prebiranju pokaže za delo, ki je zanimivo v vsebinskem in metodološkem pogledu. Knjiga je pravzaprav vzbudila naše zanimanje, takoj ko se je pojavila na knjižnem trgu in še preden smo jo dobili v roke. Vzrokov za to zanimanje je več. Najprej že dejstvo, da gre za opis kontinenta, ki je v zelo dinamičnem razvojnem procesu in nam je zato vsako delo, ki ga nam skuša približati, zelo dobrodošlo. Da je Afrika polna razvojnih sprememb, ni treba posebej dokazovati. Da pa sta značaj in struktura teh sprememb tolikšni, da ne gre pri tem le za evolucijo temveč za marsikatero prav revolucionarne spremembe, je manj otipljivo. V mislih imamo zlasti nekatere najbolj dinamične poteze družbenogeografske narave, ki so povezane s političnim, ekonomskim in kulturnim osamosvajanjem afriških dežel. Te se tako hitro preoblikujejo, da jih komajda registriramo, kaj šele tolmačimo. Spremljati vso to dinamiko v periodičnem tisku je težavno že zaradi raztresenosti virov, še bolj pa zaradi vse preveč heterogenih in marsikdaj komaj sprejemljivih metod prikazovanja in interpretiranja. Zato nas toliko bolj pritegne

vsako bolj kompleksno oziroma bolj sintetično delo o tovrstni tematiki. Zlasti še, ker pričakujemo, da bodo v njem bolj celovito osvetljene tiste osnove, ki pogojujejo tudi bolj zamotane razvojne značilnosti današnjega afriškega sveta.

Velike spremembe, ki jih doživljajo afriške dežele, omogočajo knjigi, ki opisuje današnjo Afriko, sicer veliko aktualnost, hkrati pa so za knjigo tudi nevarnost, da zastari, še preden se pojavi na knjižnem trgu.

Crkvenčičeva knjiga nas je zanimala torej tudi z vidika, kako se je avtor izognil tovrstnim težavam. Priznati moramo, da je pisec ta problem spretno rešil. Na eni strani se je zadržal predvsem pri tistih družbenogeografskih pojavih, ki so osnova za razumevanje drugih bolj dinamičnih sprememb. Na drugi strani pa je podobo sodobne Afrike skušal ilustrirati z najnovejšimi podatki, pri čemer se je koristno poslužil zlasti statističnih virov Združenih narodov. Te podatke pa je uporabil manj kot osnovo in bolj kot dopolnilo oziroma dokumentacijo pri interpretiranju obravnavanih geografskih pojavov in procesov.

Crkvenčičeva knjiga nas je zanimala še z nekega drugega vidika. Doslej smo avtorja poznali kot družbenega geografa s posebno usmeritvijo v agrarno geografijo. S to knjigo pa se nam Crkvenčič predstavi z regionalnogeografskim delom. Torej z delom takega značaja, ki naj bi bil pravzaprav sinteza oziroma smisel geografske znanosti. S prikazano regionalnogeografsko obdelavo je Crkvenčič dokazal, da ima poglobljen geografski pogled in izostren geografski način mišljenja in da ima hkrati velik smisel za medsebojna razmerja prirodnogeografskih in družbenogeografskih pojavov in procesov.

Crkvenčičeva knjiga je pravzaprav rezultat predavanj o regionalni geografiji Afrike, ki jih avtor ima na zagrebški univerzi. Menim, da ne pogrešimo, če v dvojni usmerjenosti Crkvenčičevega dela, v usmerjenosti v družbeno in regionalno geografijo, gledamo karakteristiko zagrebške geografske šole v smislu enotne geografije. To dejstvo se nam zdi v naših razmerah še posebno pomembno, razveseljivo in spodbudno.

Crkvenčičevo delo obsega 244 strani. Od tega je eno četrtino odmeril prikazu Afrike kot celote, tri četrtine pa regijam. Zdi se, da gre to razmerje — vsaj na prvi pogled — na škodo občega dela. Toda brž je treba povedati, da pri občem delu ne gre za enostavna opisovanja temveč za strnjeno oznako osnovnih karakterističnih potez in hkrati očitno za težnje, da se z zgoščenim občim pregledom izogojenemu ponavljanju v regionalnem delu knjige.

Knjiga je zanimiva tudi po svoji terminologiji, s katero skuša avtor akcentuirati svoje poglede. Klimo, vodovje, prst in vegetacijo nam avtor prikaže na primer kot „elemente prostorskega izdvajanja“, medtem ko nam prebivalstvo, gospodarstvo itd. podaja kot faktorje regionalnega diferenciranja Afrike.

Za Crkvenčičev prikaz prirodnogeografskih elementov ni značilno le to, da skuša osvetliti njihove najbolj karakteristične poteze, temveč jih tudi gleda in vrednoti v družbenogeografski oziroma regionalnogeografski luči. V tem vidimo nedvomno elemente uveljavljanja tiste prirodne geografije, ki bi jo lahko imenovali funkcijska, namreč v odnošaju do geografske sinteze, to je do regionalne geografije. Tovrstne poglede moremo Crkvenčiču šteti v prid, čeprav je te poglede povečini bolj nakazal kot izpeljal. Da je v tem pogledu v knjigi več težnje kot realizacije nam dokazuje na primer opis afriških bolezní, ki jim je

avtor sicer posvetil posebno poglavje z zelo obetajočim naslovom „bolezni kao prebivalstveni faktor“, vendar pa pri tem kaj več od bežnega orisa, žal, ni prišel, čeprav je tematika za kompleksno geografsko osvetlitev zelo hvaležna.

Drugi del knjige ima značilen naslov „regije v stvaranju“, pri čemer avtor utemeljuje, zakaj se v Afriki še niso izoblikovale geografske regije. Pri tem poudarja, da je osnovno prostorsko diferenciranje še vedno posledica različnih prirodnih osnov in da so v posameznih področjih zgolj zametki intenzivnejšega razvoja, ki se oblikujejo kot regiotvorni faktorji. Hkrati utemeljuje Crkvenčič kriterije, po katerih nastajajoče regije opredeljuje in karakterizira.

V celoti vzeto nam Crkvenčičeva knjiga nudi resen, prizadeven in svež geografski pregled sodobne Afrike. Zato jo bo s pridom uporabljal vsakdo, ki ga ta svet zanima in ki skuša razumeti tendence njegovega razvoja.

D. RADINJA

Dr. PAVAO KURTEK:

SVIJET KAO CJELINA, za IV. razred gimnazije,
zal. Školska knjiga, Zagreb, 1966, 80 strani.

Posebna izdaja te knjige in pripis — za 4. razred gimnazije — nas opozorita, da je geografsko učno gradivo v hrvatskih gimnazijah drugače razporejeno kot v slovenskih.

Po reformi gimnazijskega pouka in delitvi gimnazije na matematično-prirodoslovno in družbeno-jezikovno smer hrvatskim geografom sprva ni uspelo, da bi obdržali kontinuiran pouk geografije z dvema urama v vseh štirih razredih gimnazije. Do jeseni leta 1964 je bil raspored ur po letnikih 3, 2 — 2 in zato pouk geografije v 3. letniku prekinjen.

Ob popravi predmetnika za obe smeri leta 1964 je bila ta vrzel zapolnjena z 1 tedensko uro geografskega pouka v 3. razredu, zato pa je bil skrčen v 1. razredu s 3 na 2 uri na teden. Celotni fond ur za pouk geografije je tako še vedno za eno uro manjši kot v slovenskih gimnazijah. Razporeditev učnega gradiva so prilagodili novemu predmetniku, tako da porabijo 1. letnik za obdelavo občih pojmov geografije, regionalna geografija v 2. razredu zajema razen Evrope in SZ še vso Azijo, v 3. razredu pa obdelajo ostale kontinente. Zaključni pregled „Ekonomská povezanost sodobnega sveta“ so prenesli na zaključek 4. razreda (62 učnih ur), v katerem je 48 ur odmerjenih za geografijo Jugoslavije, preostalih 14 ur pa za omenjeni pregled sveta.

Novi Kurtekov učbenik je prirejen temu pregledu sveta kot celote. Že ob prvem prelistavanju preseneti učbenik s smotno urejenostjo vsebine, z bogato in nazorno grafično opremo, ki zavzema dobro tretjino knjige. Vsebinsko je razčlenitev gradiva podobna kot v našem učnem načrtu in v učbeniku prof. Ilešiča: Gospodarska in politična geografija sveta, glede razporeditve, posebno pa še glede obsega poglavij pa so znatne razlike.

Hrvatski učni načrt in po njem tudi avtor sta ubrala bolj deduktivno pot v razporeditvi gradiva. Od uvodnega poglavja „Prebivalstvo in povezanost svetovnega gospodarstva“ prehaja avtor na „Ekonomške, politične in vojaške bloke v svetu“, od teh se vrača k „Naseljenosti in prehrani človeštva“. Nato obdela že po utirjenem zaporedju kmetijsko proizvodnjo, energetske vire, surovinske baze, industrijsko proizvodnjo in prometne zveze v svetu. Sledi po-